
Nemzetközi bíróságok fellépése a gyermeket fegyveres konfliktusok idején védő nemzetközi normák megszegése esetén *

Csapó Zsuzsanna**

---

*„A büntetlenség nem tolerálható.
Egy szabad világban a rule of law-nak,
a jog uralmának kell érvényesülnie.”*

(Kofi Annan¹)

napjaink fegyveres konfliktusainak szomorú sajátja, hogy a háborúk, polgárháborúk áldozataivá egyre nagyobb és döntő mértékben civilek, polgári személyek válnak. Míg az I. világháború idején 20 katonai áldozatra 1 civil áldozat esett, addig a II. világháború idején ez az arányszám közel kiegyenlített, majd az azt követő konfliktusokban még tovább romlott e mutató.² Az 1990-es évek, illetve az ezredforduló háborúi és polgárháborúi már 90%-ban civil áldozatokat szedtek.³ Az egyik legutóbbi konfliktus, a fegyverszünet napján „6 napos háborúnak” keresztelt orosz-grúz összetűzés áldozatai a híradások szerint 90%-ban szintén polgári személyek voltak.⁴

A civilek között pedig egyre nagyobb a gyermekek aránya. Olara A. Otunnu, korábbi ENSZ főtitkárhelyettes⁵ adatai szerint a háborúk polgári áldozatainak 80%-a nő és gyermek.⁶ Az UNICEF tapasztalatai szerint a civil áldozatok fele kiskorú.⁷ S

---

* Jelen tanulmány a doktori fokozatszerzés előtt álló fiatal kutatókat patronáló Deák Ferenc Ösztöndíj támogatásával készült, így integráns elemét képezi szerző támogatott kutatómunkájának s megvédésre szánt disszertációjának.

** Egyetemi adjunktus, Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Nemzetközi és Európai Jogi Tanszék

¹ Kofi Annan akkori ENSZ főtitkár fenti szavai 1997-ben a hágai ad hoc nemzetközi büntetőtörvényszék meglátogatása alkalmával tartott beszédében hangzott el. <http://un.org/icty/glance-e/index.htm>

² Bruhács János: *Nemzetközi jog III.* Dialóg Campus Kiadó, Budapest - Pécs, 2001. 223. o.

³ Grac'a Machel: *Impact of Armed Conflict on Children.* Report of the expert of the Secretary-General, Ms. Grac'a Machel, submitted pursuant to General Assembly resolution 48/157. point 24. 9. o. http://www.unicef.org/graca/a51-306_en.pdf

⁴ Duna Televízió. Közbeszéd. 2008. 08. 13.

⁵ Olara A. Otunnu 2005-ig töltötte be – mint főtitkárhelyettes – a gyermekek és fegyveres konfliktusok kérdésére fókuszáló „különmegbízotti” pozíciót az ENSZ-ben.

⁶ Olara A. Otunnu: *'Special Comment' on Children and Security.* Disarmament Forum, No. 3, United Nations Institute for Disarmament Research, Geneva, 2002, 3-4. o.

⁷ Child Protection from Violence, Exploitation and Abuse. Children in Conflict and Emergencies.

hogy ismét egy legutóbbi példával éljünk: „az ENSZ adatai szerint a gázai háború minden harmadik áldozata kiskorú”- adták hírül 2009 első heteiben a hírműsorok.⁸

Rengeteg statisztika bizonyítja a háborúk gyermekáldozatainak kiemelkedő arányát. A mögöttünk hagyott, az 1900-as éveket záró, a Millenniumba forduló évtizedben példának okáért a fegyveres konfliktusok következményeként:

- 20 millió gyermek kényszerült elhagyni az otthonát, vált földönfutóvá és került a menekülttáborok kilátástalan körülményei közé;
- több mint 2 millióian életüket veszítették;
- legalább 6 millióian komoly fizikai sérülést szenvedtek, vagy örök életükre testi fogyatékosokká váltak;
- 1 millió gyermek elszakadt szüleitől, családjától, vagy árván maradt;
- a konfliktusok idején telepített (mégis akár évtizedekkel később is áldozatok szedő) gyalogsági aknák következtében évente 8-10 ezer gyermek szenved el sérülést, nyomorodik meg, veszt el valamely végtagját, vagy akár életét.⁹

A nemzetközi jogalkotás nem maradt adós e lesújtó jelenség visszaszorítását, mérséklését, felszámolását célzó reakciókkal. Újabb és újabb nemzetközi egyezmények láttak, s látnak ma is napvilágot: legyen szó akár az emberi jogok, a humanitárius nemzetközi jog vagy épp a büntető nemzetközi jog (sőt akár a leszerelés) területéről. Így példának okáért a gyermekeket fegyveres konfliktus idején védő rendelkezéseket intézményesített:

- a polgári lakosság háború idején való védelméről szóló IV. genfi egyezmény (1949);
- a nemzetközi és a nem nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről rendelkező I. és II. genfi kiegészítő jegyzőkönyvek (1977);
- a gyermek jogairól szóló New York-i egyezmény (1989) és Opcionális jegyzőkönyve (2000);
- az Afrikai charta a gyermek jogairól és jólétéről (1990);
- az Emberi Jogok Arab Chartája (2004);
- az Iszlám gyermekjogi konvenció (2005);
- a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet 182. számú egyezménye a gyermekmunka legrosszabb formáinak tilalmáról (1999);
- a genocídium egyezmény (1948);
- a Nemzetközi Büntetőbíróság Római Statútuma (1998);
- a gyalogsági aknák alkalmazásának, felhalmozásának, gyártásának, és átadásának betiltásáról, illetőleg megsemmisítéséről szóló oslói egyezmény (1997).

Mit sem érnek azonban a gyermekeket védő szabályok, ha a normákat megszegők büntetlenül folytathatják jogellenes gyakorlatukat. Mit sem érnek a gyermekeket oltalmazó normák, ha a jogsértőknek nem kell számolniuk az igazságszolgáltatással. Mit sem érnek a gyermekeket pártfogó paragrafusok, ha a gyermekjogokat

Lásd az UNICEF honlapját: http://www.unicef.org/protection/index_armedconflict.html (2008. 08. 04.)

⁸ Magyar Televízió. Híradó. 2009. 01. 11.

⁹ http://www.unicef.org/protection/index_armedconflict.html (2008. 08. 04.)

háború idején semmibe vevő államoknak vagy magánszemélyeknek nem kell számolniuk azzal, hogy felelősségük megállapítást nyer.

Mára már számos nemzetközi bírói fórum szembesült a gyermekeket háború idején védő nemzetközi normák megsértése megítélésének feladatával. Így mindezekelőtt:

- a hágai ad hoc nemzetközi büntetőtörvényszék,
- az arushai ad hoc nemzetközi büntetőtörvényszék,
- az ENSZ Nemzetközi Bírósága,
- és az Emberi Jogok Európai Bírósága érdemel témánk szempontjából figyelmet.

(Jelen tanulmány a „fegyveres konfliktusok által sújtott gyermekek” összetett problémakörének csak az ún. „passzív” oldalára, azaz a háborúk gyermekáldozataira vonatkozó jogesetek feldolgozására vállalkozott: az ún. „aktív” oldal, vagyis a gyermekkatonákra vonatkozó ítéletek elemzése más keretekre várt.)¹⁰

1. A hágai ad hoc nemzetközi büntető törvényszék (ICTY)

A volt Jugoszláviában elkövetett háborús bűncselekményeket kivizsgáló ad hoc nemzetközi büntetőtörvényszék viszonylag kevés ügyben foglalkozott a gyerekek speciális személyi körével. Legyen szó a gyerekekről, akár mint a büntettek áldozatairól, akár mint elkövetőiről. Ennek egyik indoka lehet talán, hogy az 1993-ban felállított törvényszék működését pusztán pár évvel előzte meg a New York-i Gyermekjogi egyezmény hatályba lépése (1990-ben), s talán több időnek kellett eltelnie ahhoz, hogy az ott lefektetett szerződési szabályok a gyakorlatba is hatékonyan beépüljenek, és a gyermekszemlélet centrális tényezővé váljon nemzetközi bírói fórumokon is. (A később felállított bíróságok, a Sierra Leone-i és a hágai állandó büntetőbíróság jóval bőségebb releváns esetet tartalmazó gyakorlata is erre engednek következtetni.)¹¹

Ha meg is jelent az ICTY¹² előtt valamilyen gyermekekkel kapcsolatos kérdés, a kiskorúak csupán mint a háborúban elkövetett atrocitások áldozatai, s nem mint végrehajtói, azaz nem mint gyerekkatonák tűntek fel. A délszláv konfliktus sem volt ugyanis mentes a gyerekekkel szemben elkövetett erőszaktól (ezzel szemben előfor-

¹⁰ Lásd: Csapó Zsuzsanna: Nemzetközi bíróságok és a gyermekkatonáskodás megítélése (I) A Nemzetközi Bíróság és a Nemzetközi Büntetőbíróság előtti releváns ügyek, *Közjogi Szemle*. Első évf. 2008. június. 9-20. o.

Lásd: Csapó Zs.: Nemzetközi bíróságok és a gyermekkatonáskodás megítélése (II) A Sierra Leone-i Speciális Bíróság előtti releváns ügyek. Charles Taylor pere, *Közjogi Szemle*. Első évf. 2008. december. 23-31. o.

Lásd: Csapó Zs.: Nemzetközi bíróságok és a gyermekkatonáskodás megítélése (III) A Sierra Leone-i Speciális Bíróság előtti releváns ügyek. A „hibrid” bíróság érvrendszere, *Közjogi Szemle* (megjelenés előtt).

¹¹ David Tolbert: Children and international criminal law: the practice of the international tribunal for the former Yugoslavia (ICTY), in: *International Criminal Accountability and the Rights of Children*. (ed. Karin Arts, Vesselin Popovski), From Peace to Justice Series. Hague Academic Press. The Hague, 2006. 147-148. o.

¹² ICTY: International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia

dult ugyan,¹³ de nem tömegével gyerekek katonaként történő alkalmazása)¹⁴, s erre a törvényszék is megpróbálta megadni a kellő válaszokat. A volt jugoszláv tagköztársaságokban az elhúzódó konfliktus, konfliktusok következtében mintegy 250 ezer civil vesztette életét, s több százezren váltak földönfutóvá, kínzás, nemi erőszak áldozataivá: köztük számtalan gyermek. Srebrenicában például 8000 moszlim férfit és fiút mészároltak le: nem kímélték se a tizenévesek, se az aggastyánok életét (Mladić pár nappal korábban kamerák kereszttüzeiben e gyerekek fejét simogatta meg, és nyugtatta az anyjukat, hogy nem lesz semmi baj). A város közelében, Zaklopaca falujában feltárt tömegsírbán a népirtás legfiatalabb áldozata egy ötéves kisgyerek volt.¹⁵ Csak a Boszniai Szerb Köztársaság (RS)¹⁶ területén háromezer 1-15 éves gyermek hunyt el az összecsapások eredményeként.¹⁷

A hágai törvényszék esetjogából kiszűrhető, hogy a bírák több ügy kapcsán is jelentőséget tulajdonítottak az áldozatok életkorának. Jellemzően nem adott bűncselekmény megvalósulásának vagy meg nem valósulásának megítélésekor, hanem a büntetési tételek meghatározásakor. Hiszen egy emberölés emberölés marad függetlenül attól, hogy hány éves áldozat sérelmére követték el azt. A gyermekornak csak abban az esetben van jelentősége adott bűncselekmény fennálltának megítélésekor, ha a bűncselekményi elemek között kifejezett utalás történik a gyermekekkel szembeni jogsértésre mint feltételre.¹⁸ Ezt a kitétel az ICTY Statútuma csupán egy esetben rögzíti: a 4. cikk szerint népirtásnak, így a törvényszék által üldözendő cselekménynek számít adott csoport gyermekeinek más csoporthoz való erőszakos átszállítása.¹⁹

Az életkornak annál inkább nagyobb jelentőséget tulajdonít a törvényszék a büntetés mértékének megítélésekor. A bírák súlyosító körülményként kezelik, ha a bűncselekményt gyermekkorú sérelmére hajtották végre.

1.1. Ügyész v. Kunarac ügy (2001).²⁰ A Kunarac ügyben, amely esetében a bírák szintén fontosságot tulajdonítottak az áldozatok életkorának, a védelem vitatta a törvényszék ezen álláspontját. A konkrét ügy háttérében az állt, hogy Foča városában, az ott kialakított koncentrációs táborban lányokat és fiatal asszonyokat

¹³ Roy Gutman, David Rieff (szerk.): *Háborús bűnök*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2002. 129. o.

¹⁴ Hangsúlyozandó természetesen, hogy annak ellenére, hogy – szemben például a kongói eseményekkel vagy a Sierra Leone-i polgárháborúval – nem alkalmaztak a délszláv konfliktusban tömegével gyerekeket az összecsapásokban, akár egyetlen eset is okot adhatna a felelősségre vonásra (a gyerekeket alkalmazók felelősségre vonására).

¹⁵ Child victims in Zaklopaca mass grave: the youngest child victim 5 year old Nadia Hodzic. Lásd a Srebrenica Genocide Blog honlapját: <http://srebrenica-genocide.blogspot.com/2008/06/child-victims-in-zaklopaca-mass-grave.html> 2008. June 23.

¹⁶ RS: Republic of Srpska

¹⁷ Children - Victims of War and Peace. Reports of Participants From Republika Srpska at an International Conference in Sarajevo, September 10-11, 2001. RS Documentation Center For War Crimes Research. Banja Luka, October 2001. p. 9. http://www.rs-icty.org/PUBLIKACIJE/children-wictims_of_war.pdf

¹⁸ Tolbert: i.m. 152. o.

¹⁹ Updated Statute of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. Article 4. Genocide. 2. e)

http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept08_en.pdf

²⁰ ICTY. Case No. IT-96-23-T.

szerb fogvatartóik sorozatosan megerőszakoltak. A legfiatalabb közöttük 12 éves volt²¹, a legidősebb 20: a többi áldozat 15 és fél, 16, 16 és fél és 19 éves volt. A törvényszék nem csupán azt vette súlyosító körülménynek, hogy ezeket a nőket hosszú ideig, ismétlődően tették ki erőszaknak, és ráadásul többen is részt vettek e cselekményekben; a bírák szerint e lányok fiatal életkora, s az ebből fakadó különös sebezhetőségük és védtelenségük is indokolták a büntetés súlyosságának emelését.²² A 12 éves kislány esetében a törvényszék megjegyezte: az ellene elkövetett cselekmények „különösen elborzasztó és szörnyűséges” tettnek minősülnek. (Jenny Kuper szerint a törvényszék történelmet írt azzal, hogy elsőként kimondta: a nemi erőszak és a rabszolgasorban tartás emberiség elleni bűntettnek számít.)²³

A fellebbezési szakaszban a vádlott azzal érvelt, hogy a nemzetközi törvényszék bírái hibáztak akkor, amikor az áldozatok életkorát súlyosító körülményként értékelték: hiszen a volt Jugoszlávia törvényei a 16. életév betöltésétől engedélyezték a házasságkötést. A vádlott szerint ráadásul egyetlen jugoszláv törvény sem adott lehetőséget arra, hogy 14 év feletti áldozat sérelmére elkövetett cselekmény súlyosabban minősüljön a bíróságok előtt. A jugoszláv jogszabályok pusztán arra szólították fel a nemzeti bírákat, hogy a 14 évnél fiatalabb gyerekek elleni bűncselekmények esetében alkalmazzanak nagyobb büntetési tételt.

A Fellebbezési Tanács elutasította a vádlott fenti érvelését. A bírák szerint (egyrészt a volt Jugoszlávia igazságszolgáltatási gyakorlata széles körben alkalmazta 18 év alattiak sérelmére elkövetett nemi erőszak esetén a hosszabb szabadságvesztés büntetés kiszabását, másrészt a bírák véleménye szerint) diszkrecionális joguk van megítélni, mit tekintenek súlyosító, és mit enyhítő körülménynek. Sőt, mérlegelésük odáig is terjedhet, hogy akár a 18 év feletti, 19-20 éves áldozatok sérelmére elkövetett cselekményeket is súlyosabban értékeljék: azon oknál fogva, hogy e fiatal lányok még nagyon közel állnak időben a nagyobb sebezhetőséget jelentő, s egyszermind és épp ezért speciális védelemre jogosító életkorhoz. A törvényszék szerint háború idején a fiatal nőket kiemelt oltalom kell, hogy megillessen.²⁴

A mind a genfi egyezmények gyermekeket érintő szakaszait, mind a Gyermekegyezményt ítéletében egyaránt citáló törvényszék Kunaracot 28 év szabadságvesztésre ítélte: fellebbezését az eljáró tanács elutasította.

Lássuk, milyen egyéb releváns ügyek futottak még az ICTY előtt.

1.2. Ügyész v. Blaškić ügy (2000).²⁵ A Tihomir Blaškić vádlott elleni eljárás is figyelmet érdemel témánk szempontjából. Blaškić volt a parancsnoka azoknak a horvát erőknek, amelyek 1992 májusa és 1994 januárja között Boszniában, a Lašva völgyében ismétlődő támadásokat vezettek a moszlim lakosság ellen. A törvényszék bírái szükségesnek tartották külön kiemelni, hogy a horvát katonák fellépése

²¹ A később montenegrói katonáknak „eladott” kislány a tárgyalás idejére sem került még elő.

²² Judgement. IT-96-23-T. Prosecutor v. Kunarac, Kovac, Vukovic. 22 February 2001. 867. §, 874. §, 879. §. <http://www.icty.org/x/cases/kunarac/tjug/en/kun-tj010222e.pdf>

²³ Jenny Kuper: Bridging the gap: military training and international accountability regarding children, in: *International Criminal Accountability and the Rights of Children*. (ed. Karin Arts, Vesselin Popovski), From Peace to Justice Series. Hague Academic Press. The Hague, 2006. 158. o.

²⁴ Tolbert: i.m. 153. o.

²⁵ ICTY. Case No. IT-95-14-T

következtében a civilek közül számtalan gyermek is életét veszítette. Közülük sokan brutális körülmények között, például elevenen elégetve lelték halálukat. Rengeteg gyermek megsérült a harcok során, többeket fogságba vetettek, lerombolták otthonaikat, illetve élő pajzsként használták őket az összecsapásokban. A bírák megállapították: gyerekeket, nőket, időseket megkülönböztetés nélkül támadtak, korukra és nemükre fittyet hányva ölték a civileket a horvát parancsnok irányítása alatt. A törvényszék szerint mindezt súlyosító körülményként kellett értékelni. Blaškićra végül 45 év szabadságvesztés büntetést szabott ki az elsőfokú tanács. Az ítéletet a fellebbezési szakaszban 9 évvel mérsékeltek.²⁶

Kunarac és Blaškić mellett a hágai törvényszék számos más vádlott esetében is külön fontosnak tartotta kihangsúlyozni, ha gyerekekkel szemben is elkövetettek atrocitásokat, s minden esetben súlyosító körülményként értékelték a bírák ezt a tényt. Volt akár szó:

- gyerekek erőszakos elszállításáról, mint pl. az Obrenović ügyben,²⁷
- fiúk tömeges és szisztematikus legyilkolásáról, mint pl. a Nikolic²⁸ vagy a Blagojević ügyekben,²⁹
- sérült gyerekektől való ellátás megtagadásáról, mint pl. a Stakić ügyben,³⁰
- vagy számos civil, s köztük gyerekek vesztét okozó indiszkrimináló támadásokról, mint pl. a Milan Lukić ügyben.³¹

A délszláv háború rengeteg gyermekáldozatot szedett. A hágai törvényszék igyekezett minden esetben feltárni a gyerekekkel szemben elkövetett bűntetteket, és a felelősök felett igazságot szolgáltatni. A kiszabott büntetések persze képtelenek enyhíteni az olyan anyák fájdalmát, mint aki példának okáért az OBRENOVIĆ ügyben tett vallomást, s aki utóbb sokszor azt kívánta, bár ne élte volna ő se túl a kegyetlenségeket. A srebrenicai mészárlásban két fiát és férjét elvesztő asszony így vallott a törvényszék előtt: „Nem tudom elhinni, hogy mindaz igaz, ami megtörtént. Hogyan lehetséges az, hogy egy emberi lény ilyen tettekre legyen képes, leromboljon mindent, megöljön annyi embert? Nem tudom elképzelni, hogy a kisebb fiam kicsi keze halott legyen. Azt képzem, hogy ezzel a kézzel számócát szed, vagy könyvet olvas, iskolába, kirándulni megy. Minden reggel, amikor felkelek, eltakarom a szemem, hogy ne lássam, ahogy más asszonyok gyerekei apjukkal kézen fogva iskolába sietnek.”³²

2. Az arushai ad hoc nemzetközi büntető törvényszék (ICTR)

Ahogy a délszláv utódállamok között folyó véres összecsapások során, úgy Ruandában is rengeteg gyerek vált az öldöklések áldozatává. Így a Ruandában elköve-

²⁶ Kuper: i.m. 157. o.

²⁷ ICTY. Prosecutor v. Obrenović, Case No. IT-02-06/2-S, 2003.

²⁸ ICTY. Prosecutor v. Momir Nikolic, Case No. IT-02-60/1-S, 2003.

²⁹ ICTY. Prosecutor v. Blagojević, Case No. IT-02-60-T, 2005.

³⁰ ICTY. Prosecutor v. Stakić, Case No. IT-97-24-T, 2003.

³¹ ICTY. Prosecutor v. Lukić, Case No. IT-98-32-1, 1998. Lásd: Tolbert i.m. 148. o.

³² ICTY. Judgement, Prosecutor v. Obrenovic. 10 December 2003. 74. §
<http://www.icty.org/x/cases/obrenovic/tjug/en/obr-sj031210e.pdf>

tett népirtásban részt vevőket felelősségre vonó ad hoc nemzetközi büntetőtörvénysszék (ICTR)³³ előtt is felmerült a gyermekek elleni jogsértések megítélésének feladata.

Ügyész v. Akayesu ügy (1998).³⁴ A törvényszék egy korai ügyében, az Ügyész v. Akayesu ügyben számos bizonyítékot sorakoztattak fel, amelyek arról tanúskodtak, hogy a ruandai mészárlás idején mily széles körben hajtottak végre gyerekekkel szemben is támadásokat. Ítéletükben a bírák kihangsúlyozták: még az újszülött gyerekek sem menekülhettek az esztelen vérengzés elől. A törvényszék bizonyítottan látta, hogy számtalan esetben még az állapotos anyákat sem kímélték: hutu asszonyokat is megöltek, ha méhükben magzatuk tutszi apától származott. Tutszi lányokat és asszonyokat erőszakoltak meg, vertek meg s aztán végeztek velük. S épp úgy, ahogy a hágai törvényszék a Kunarac ügyben, úgy az arushai is következetesen „lányok” ellen elkövetett nemi erőszakról beszélt: kidomborítva, hogy az erőszaknak áldozatul igen gyakran kiskorúak estek.³⁵

Az arushai törvényszék által később bírált, mára már lezárt ügyeket vizsgálva kijelenthető: rengeteg esetben tárt fel a törvényszék gyerekekkel szembeni bünteteket, gyakorta brutális rémtetteket:

- a Barayagwiza ügyben tett tanúvallomások szerint például nem egy esetben előfordult, hogy hutu férfiak legyilkolták saját, vegyes házasságukból származó, azaz tutszi anya által szült gyermeküket,³⁶
- az Imanishimwe ügy egyik tanúja szerint az öldöklések elől elrejtőzött gyerekeket machetével kaszabolták halomra,³⁷
- a Kajelijeli ügyben tett vallomások szerint a mészárlók nem kímélték a fogyatékkal élő gyerekeket sem: a katonák megerőszakoltak majd kivégeztek egy testi fogyatékos lányt,³⁸
- a Simba ügy vádirata szerint a vádlott az otthonukból elmenekült, és egy parókián menedéket kereső gyerekeket, nőket és férfiakat utasított arra, hogy ássák meg saját sírjukat,³⁹
- a Kambanda ügyben a volt miniszterelnök elismerte: kifejezett kérés, megkeresés ellenére sem tett semmit egy kórházban összegyűlt, az öldökléseket túlélte gyerekek biztonságára érdekében, akiket aztán hamarosan le is mészároltak a katonák.⁴⁰

³³ ICTR: International Criminal Tribunal for Rwanda

³⁴ ICTR. Case No. ICTR-96-4-T

³⁵ Akayesut végül – egyrészt a gyerekek, másrészt az egész tutszi népcsoport ellen elkövetett kegyetlenkedések miatt – a bírák népirtás vádjában bűnösnek találták, és életfogytiglani szabadságvesztésre ítélték. Lásd: Kuper i.m. 159. o.

³⁶ ICTR. Judgement. The Prosecutor v. Ferdinand Nahimana, Jean-Bosco Barayagwiza, Hassan Ngeze. Case No. ICTR-99-52-T. 3 December 2003. 140.§ 158.§ 306. §.

³⁷ ICTR. Judgement. The Prosecutor v. André Ntagerura, Emmanuel Bagambiki, Samuel Imanishimwe. Case No. ICTR-99-46-T. 25 February 2004. 157. §.

³⁸ ICTR Judgement. The Prosecutor v. Juvénal Kajelijeli. Case No. ICTR-98-44A-T. 1 December 2003. 637-638. §.

³⁹ ICTR. Judgement. The Prosecutor v. Aloys Simba. Case No. ICTR-01-76-T. 13 December 2005. 139. §

⁴⁰ ICTR. Judgement. The Prosecutor v. Jean Kambanda. Case No. ICTR 97-23-S. 4 September 1998. 39. § (ix.)

Voltaképp elvéteve található olyan ügy az arushai törvényszék előtt, ahol gyerekkel szembeni atrocitásokról ne esne szó. Az indok egyértelmű: Ruandában népirtás folyt. Márpedig a népirtás kitervelőinek és végrehajtóinak szeme előtt egy cél lebeg: az üldözött népcsoportnak még az írmagját is kiirtani. Ruandában erre tettek szörnyű kísérletet. Így a gyerekeket sem kímélték: válogatás nélkül öltek. A törvényszék kiemelkedő alapossággal mindent megtett annak érdekében, hogy e bűntetteket kivétel nélkül feltárja, s többek között a gyerekekkel szembeni kegyetlenkedések elkövetőit felelősségre vonja.

3. A Nemzetközi Bíróság

Ha már a két ad hoc nemzetközi büntetőtörvényszék gyakorlatát elemezve szóba kerültek a srebrenicai véres események, ehelyütt érdemes a Nemzetközi Bíróság releváns ítéleteinek bemutatására áttérni. Az ENSZ legfőbb bírói szerve⁴¹ előtt ugyanis szintén szerepeltek már olyan ügyek, amelyekben a háborúk gyermekáldozatai is említést nyertek. Így elsőként a Bosznia-Hercegovina és Szerbia között a genocid-egyezmény alkalmazása tárgyában indult per bír relevanciával.

3.1. A népirtás megelőzéséről és megbüntetéséről szóló egyezmény alkalmazásának ügye: Bosznia-Hercegovina v. Szerbia és Montenegró (2007). Bosznia-Hercegovina még 1993-ban az akkori Jugoszláv Szövetségi Köztársaság ellen keresetet nyújtott be az 1948. évi genocídium egyezmény alkalmazása tárgyában.⁴² A Bíróság végül csupán 2007 februárjában tett pontot a több mint egy évtizede húzódó per végére. A Nemzetközi Bíróság fennállása óta először genocídium tényét állapította meg: Srebrenicában népirtás történt, szögezte le a Bíróság. A hágai bírák többségi véleménnyel megállapították, hogy Szerbia:

- szerződéses kötelezettségével ellentétesen nem követett el népirtást,
- nem szövetkezett s nem bujtott fel népirtás elkövetésére,
- valamint nem terheli bűnrészesség sem népirtás elkövetésében,
- de az 1995-ben Srebrenicában zajlott eseményekkel kapcsolatosan megsértette a népirtás megelőzésére vonatkozó kötelezettségét,
- illetve a népirtás elkövetésével vádolt Ratko Mladić hágai törvényszék számára történő kiadásának elmulasztásával szintén vétett a genocídium egyezményből fakadó szerződéses kötelezettségével szemben,
- nem tett továbbá eleget a Bíróság által még 1993-ban elrendelt ideiglenes intézkedéseknek⁴³ azzal, hogy nem foganatosított minden lehetséges lépést a Srebrenicában 1995-ben lezajlott népirtás megelőzése érdekében.

A Nemzetközi Bíróság szerint Szerbia haladéktalanul köteles hatékony intézkedéseket tenni a népirtás elkövetőinek megbüntetésére irányuló szerződéses kötele-

⁴¹ Az Egyesült Nemzetek Szervezetének Alapokmánya. 92. cikk. <http://www.un.org/aboutun/charter/>

⁴² Lamm Vanda: *A délszláv háború újabb felvonása a Nemzetközi Bíróság előtt. A NATO bombázások ügye a Bíróság előtt.* 3. o.

Lásd a Balkán-tanulmányok Központ honlapját: <http://www.balkancenter.hu/pdf/elemzes/lammv.pdf>

⁴³ Hoffmann Tamás: Egy előre meghozott ítélet krónikája? A Népirtás büntettének megelőzéséről és megbüntetéséről szóló egyezmény alkalmazása (Bosznia és Hercegovina kontra Szerbia és Montenegró) ügy a hágai Nemzetközi Bíróság előtt. *Kül-Világ*, III. évfolyam. 2006/2. 16. o.

zettsége teljesítése érdekében. Köteles átadni a volt Jugoszláviában elkövetett háborús bűnösöket felelősségre vonó törvényszéknek minden népi társas vádolt személyt, illetve köteles teljes mértékben együttműködni a hágai törvényszékkel.

A bírák megállapították, hogy Szerbia kötelezettségzegéseinek a Bíróság általi deklarálása elegendő elégtételnek számít, s ilyenformán kompenzáció követelésére, illetve a jogsértés újbóli megismétlődése elleni biztosíték vagy garancia követelésére nincs lehetőség.⁴⁴

Témánk szempontjából azért bír jelentőséggel e hosszan elhúzódó, számos kérdést felvető, majd végül az ítélet megszületésekor meglehetősen port kavarázó peres eljárás, mert a Nemzetközi Bíróság történelmében először fegyveres konfliktusok gyermekáldozatairól is szó esett e perben.

Bosznia Hercegovina az eljárás során, bizonyítandó állítását, miszerint Szerbia népi társas követett el a boszniai moszlimokkal szemben, egy sereg, a gyerekek sérelmére elkövetett atrocitásról is beszámolt a Bíróság előtt:

- Bosznia példának okáért szükségesnek tartotta a Drina folyó völgyében, Zvornik városában, 1992 májusában történt események felemlítését: amelynek során a helyi kórházban szerb katonák mellett, hogy 36 moszlim férfit agyonlőttek, 27 moszlim gyermeket bántalmaztak,⁴⁵
- a Srebrenicában és környékén történt események során is rengeteg gyermek jog sérült: ennek alátámasztására Bosznia a hágai ad hoc nemzetközi büntetőtörvényszéknek a KRSTIĆ ügyben 2001-ben hozott ítéletére utalt vissza, amelyben az ICTY megállapította, hogy pár nap alatt hozzávetőlegesen 25 ezer boszniai moszlim lakos, köztük gyerekek, nők és idősek a boszniai szerb erők által terror alatt tartva túlszűfolt autóbuszokba tömörítve otthonuk elhagyására kényszerültek,⁴⁶
- hivatkozás történt olyan videofelvételre is, amelyek egyértelműsítették: Srebrenicában a 16 év feletti fiúkat elválasztották családjaiktól, s rengeteget közülük tömegsírba mészároltak,⁴⁷
- a boszniai moszlim nők és gyermekek elleni széles körben és rendszeresen folytatott nemi erőszak bizonyításul a felperes állam a szexuális atrocitások gyakorlatáról a délszláv konfliktus idején beszámoló ENSZ Közgyűlési határozatokra hivatkozott.⁴⁸

A felperes nem csupán ezekre a jogsértésekre, visszaélésekre hívta azonban fel a Bíróság figyelmét. Amikor Bosznia elsődleges szándéka szerint annak megállapítását kérte a Nemzetközi Bíróságtól, hogy Szerbia és Montenegró megsértette-e a

⁴⁴ Summary of the Judgment of 26 February 2007. Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro) pp. 19-21. <http://www.icj-cij.org/docket/files/91/13687.pdf>

⁴⁵ International Court of Justice. General List No. 91. 26 February 2007. Judgment in the case concerning the application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, between Bosnia and Herzegovina and Serbia and Montenegro. 250.§ <http://www.icj-cij.org/docket/files/91/13685.pdf>

⁴⁶ ICJ Judgment. Bosnia v. Serbia. 278. §.

⁴⁷ Uo. 288. §.

⁴⁸ Uo. 301. §.

népiirtás elleni egyezményből fakadó kötelezettségeit, egyszersmind a genocid egyezmény által adott definíció utolsó passzusának megvalósulására is rákérdezett: felelősség terheli-e Szerbiát Bosznia-Hercegovina moszlim lakosai – mint az egyezmény szerinti nemzeti, etnikai vagy vallási csoport – gyermekeinek más csoporthoz való erőszakos átviteléért.⁴⁹

Amint fentebb ismertetésre került, a Nemzetközi Bíróság ítéletében elismerte, hogy Srebrenicában népiirtás történt. A népiirtás kifejezetten a gyerekekre vonatkozó tényállásának, azaz „egy csoport gyermekeinek más csoporthoz való erőszakos átvitelének” megvalósulását azonban nem látták a bírák bizonyítottnak. A Bíróság úgy találta, hogy a felperes által előterjesztett bizonyítékok alapján nem állítható, hogy Szerbiában hivatalos politika lett volna a kényszerterhességre irányuló akciók elrendelése, illetve cél lett volna a védett csoport gyermekeinek más csoporthoz való átszállítása, legalábbis a genocid-egyezmény fogalom-meghatározó passzusának értelme szerint.⁵⁰

Bosznia számos esetet felsorolt – így többek között ICTY-jogeseteket is, például okáért a Gagovic ügyet⁵¹, a Karadžić⁵², a Mladić⁵³ és a Kunarac ügyeket – amikor moszlim nőket szerbek azzal a szándékkal erőszakoltak meg, s adtak e szándékuknak hangot is, hogy a moszlim nő szerb gyereknek adjon életet, illetve rengeteg megerőszakolt nőt csak akkor engedtek szabadon, amikor abortusz elvégzésére már nem volt lehetőség. Az erőszakot tevők célja az volt, a felperes állam szerint, hogy a demográfiai viszonyokat a saját javukra billentsék el. Bosznia szerint e kényszerterhességek eredményeként született gyerekeket az elkövetők „más csoporthoz”, azaz a boszniai szerbekhez kívánták átszállítani. A Bíróság azonban nem látta indokoltnak e cselekményekért az állam felelősségét is megállapítani.

Más kérdés persze, hogy magánszemélyek felelőssége természetesen megállapítható nemi erőszakért, kényszerterhességért, függetlenül attól, hogy az állam maga tartozik-e nemzetközi felelősséggel, avagy sem. Ez a feladat azonban nem a Nemzetközi Bíróságot, hanem a másik hágai fórumot, az ad hoc büntetőtörvényszéket terheli.⁵⁴

3.2. Tanácsadó vélemény a Megszállt Palesztin Területeken felépített fal jogi következményeiről (2004). A Nemzetközi Bíróság releváns ügyeinek számba vétele során az Izrael által felhúzott – a palesztinok által „az apartheid fa-

⁴⁹ Uo. 66. §.

⁵⁰ Uo. 367. §.

⁵¹ ICTY. Case No. IT-96-23-I. Az ügy csupán a nyomozati szakaszig jutott el, tárgyalásra nem került sor. A Nemzetközi Bíróság épp ezért nem is értékelte bizonyítékként ezt az esetet.

⁵² ICTY. Case No. IT-95-5-R61.

⁵³ ICTY. Case No. IT-95-18-R61.

⁵⁴ Egyébiránt Szerbia a per kezdetén épp a magánszemélyek és az állam felelősségének különválasztásával érvelve próbálta megakasztani a Nemzetközi Bíróság eljárását, mondván: az 1948. évi genocidium egyezmény tárgya csupán a természetes személyek, s nem az államok által elkövetett népiirtás, ilyenformán a Bíróság nem dönthet a Bosznia által felvetett kérdésekről, Szerbia felelősségéről. A hágai bírák azonban nem osztották ezt a szerb az álláspontot, véleményük szerint a népiirtás elleni egyezmény érinti az államok felelősségének kérdését is. Lásd: Kussbach Erich: *Nemzetközi és Európai Büntetőjog*. Szent István Társulat. Budapest, 2005. 168. o.

lának”, az izraeliek által „biztonsági kerítésnek” tekintett⁵⁵ – fal ügyében született tanácsadó vélemény érdemel még említést.

Az ENSZ Közgyűlésének kérésére 2004-ben adott vélemény szerint az Izrael mint megszálló hatalom által a Megszállt Palesztin Területeken (beleértve Kelet Jeruzsálemet és környékét) felépített fal megalkotása és a kapcsolódó rezsim fenntartása ellentétes a nemzetközi joggal.⁵⁶

Hangsúlyozandó, hogy a Bíróság érvelésében nem csupán a Polgári és Politikai, valamint a Gazdasági Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányainak, illetve a polgári lakosság védelmére vonatkozó negyedik genfi egyezménynek a megsértését tartotta fontosnak kiemelni, de kifejezetten a Gyermejjogi egyezményben rögzített rendelkezések sérelmét is szükségesnek vélték a bírák nyomatékosítani.⁵⁷ Külön is kiemelésre kerültek továbbá az 1966. évi második Egyezségokmány passzusai közül az oktatáshoz való jogot rögzítő és a gyerekek megkülönböztetett védelmét előíró paragrafusok is. Érthető módon, hiszen ha csak egy példát veszünk: a deklarált, hivatalosan képviselt izraeli szándék szerint a palesztin terroristáktól az izraelieket megóvni hivatott fal⁵⁸ nem csupán az öngyilkos merénylőket tartja távol Izraeltől, de példának okáért rengeteg gyereket is elválaszt iskolájától.⁵⁹

Ily módon tehát e tanácsadó véleménnyel nemzetközi igazságszolgáltató fórum által ismételten megerősítést nyert, hogy konfliktusok idején a gyermekjogok lehetőség szerinti legteljesebb körű érvényesítésére feltétlen ügyelnie kell a feleknek.

A fegyveres konfliktusok gyermekáldozatai kapcsán a nemzetközi bíróságok sorában a büntetőtvényszékek és a Nemzetközi Bíróság után végül a strasbourgi emberi jogi bíróság joggyakorlata igényel elemzést.

4. Az Emberi Jogok Európai Bírósága

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye – amelynek tiszteletben tartása felett örködik az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) – mindössze három cikkelyében tartalmaz kifejezetten utalást háborúra, vagy fegyveres konfliktusra, (illetve a fegyveres konfliktusok szintjét megközelítő, de el nem érő zavargásokra, feszültségekre, zendülésekre):⁶⁰

⁵⁵ Lásd a Magyar Emberi Jogok Alapítvány (HHRF) honlapját:

<http://www.hhrf.org/nepujsag/04jul/4nu0709.htm>

⁵⁶ International Court of Justice. General List No. 131. 9 July 2004. Legal consequences of the construction of a wall in the Occupied Palestinian Territory. 163.§ <http://www.icj-cij.org/docket/files/131/1671.pdf>

⁵⁷ ICJ Advisory Opinion. Wall in the Occupied Palestinian Territory. 134. §.

⁵⁸ Schweitzer András: *Az átalakuló Izrael/Palesztina-konfliktus és a Jeruzsálem-kérdés*. Budapesti Corvinus Egyetem. „Nemzetközi Kapcsolatok” Multidiszciplinális Doktori Iskola. Ph.D. értekezés. Budapest, 2006. p. 61. http://phd.lib.uni-corvinus.hu/138/01/schweitzer_andras.pdf (2008. 12. 28.)

⁵⁹ Vesselin Popovski: *Litigating children's rights affected by armed conflict before the European Court of Human Rights*, in: *International Criminal Accountability and the Rights of Children*. (ed. Karin Arts, Vesselin Popovski), From Peace to Justice Series. Hague Academic Press. The Hague, 2006. 167. o.

- az élethez való jogot rögzítő 2. cikkében (amely szerint „az élettől való megfosztást nem lehet a szerződés megsértéseként elkövetettnek tekinteni akkor, ha az a feltétlenül szükségesnél nem nagyobb erőszak alkalmazásából ered (...) zavargás vagy felkelés elfojtása céljából törvényesen tett intézkedés esetében”),
- az egyezmény hatályának szükséghelyzet esetén történő felfüggesztéséről rendelkező 15. paragrafusában (amelynek értelmében „háború (...) esetén bármely szerződő fél az egyezményben meghatározott kötelezettségeitől eltérő intézkedéseket tehet a helyzet szükségessége által feltétlenül megkívánt mértékben”),⁶¹
- valamint a halálbüntetés minden körülmények között történő eltörlésére vonatkozó 13. jegyzőkönyvének Preambulumában (ami voltaképp visszautal az 1983-ban aláírt hatodik – a halálbüntetés eltörlését deklaráló – jegyzőkönyvre, amely nem zárja ki halálbüntetés alkalmazását „háború vagy háború közvetlen veszélye idején elkövetett cselekmények” tekintetében).⁶²

Igaz ugyan, hogy a Római Egyezmény mindössze e három vonatkozásban tesz csupán említést háborús, polgárháborús szituációkról, a Strasbourgi Bíróság gyakorlata mégis figyelmet érdemel a konfliktusok által érintett gyermekek emberi jogainak nemzetközi megítélése szempontjából.

Bár hangsúlyozandó, hogy annak ellenére, miszerint a Bíróság rendkívül részletes esetjogot dolgozott ki arra vonatkozóan, miként kell a Római Egyezmény emberi jogi rendelkezéseit a kiskorúakra alkalmazni,⁶³ ezen ügyek közül azonban csak kevesek vetették fel a háború által sújtott gyerekek helyzetének kérdését. A Bíróság gyakorlata tehát e tekintetben még korántsem aprólékosan kimunkált.

⁶¹ 1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről

⁶² 2004. évi III. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény tizenharmadik, a halálbüntetés minden körülmények között történő eltörlésére vonatkozó jegyzőkönyvének kihirdetéséről

⁶³ Lásd a Bíróság esetjogát:

- a meg nem született gyerekek jogairól (pl. Poku v. Egyesült Királyság, 1996),
- az újszülöttek jogairól (pl. Calvelli és Ciglio v. Olaszország, 2002),
- a bevándorló gyerekek jogairól (pl. Gul v. Svájc, 1996),
- az örökbefogadásról (pl. Pini, Bertani, Manera, Atripaldi v. Románia, 2004),
- a gyerekeknek a szülőtől történő elválasztásáról (pl. Haase v. Németország, 2004),
- a gyerek egészségügyi ellátásának elhanyagolásáról (pl. Powell v. Egyesült Királyság, 2000),
- a gyerek családon belüli bántalmazásáról (pl. Eccleston v. Egyesült Királyság, 2004),
- a gyámok kijelölésének bírói felülvizsgálatáról (pl. S és mások v. Egyesült Királyság, 2004),
- a szülővel való kapcsolattartásról (pl. Kosmopoulou v. Görögország, 2004).

Lásd: Mole: i.m. 168. o.

4.1. Aydin v. Törökország ügy (1997).⁶⁴ A Strasbourgi Bíróság 1997-ben szembesült először e komplex problémakör (egy szegmense) megítélésének feladatával. Az Aydin v. Törökország ügy háttérében a fegyveres konfliktusok során oly gyakori bűntett: nemi erőszak elkövetése állt.

Törökország fegyveres összetűzések által érintett dél-keleti részén az utóbb a Bíróság előtt megjelent panaszost a török biztonsági erők elhurcolták, kínzásnak alávetve vallatták, s megerőszakolták. Az akkor mindössze 17 éves, jegyben járó lány, az erőszak ellenére is, hamarosan férjhez ment: a nemi erőszak által okozott testi és lelki szenvedéseken túl külön szorongást jelentett számára, hogy teherbe esett, és fogalma nem volt arról, férjétől vagy a rajta erőszakot tett elkövetőktől származik-e magzata.

A Strasbourgi Bíróság Nagykamarája (amelynek az eljáró kamara hatáskörét átadta „lényeges kérdés” felmerülésére hivatkozva)⁶⁵ megállapította, hogy a kérdéses ügyben megsértették a Római Egyezmény kínzást tilalmazó 3. cikkelyét (valamint a hatékony jogorvoslathoz való jogot rögzítő 13. paragrafust is)⁶⁶. A strasbourgi bírák hangsúlyozták: egy fiatal lány biztonsági erők általi megerőszakolása különösen súlyos és iszonyatos példája a bántalmazásnak.⁶⁷

4.2. Isayeva v. Oroszország (2005).⁶⁸ Az Isayeva v. Oroszország ügy háttérében az 1999-ben felerősödött csecsen konfliktus áll. Történt, hogy civilek egy csoportja, közöttük a két – hat és kilenc éves – Isayev testvér, egy, a falujukat elhagyni készülő konvojhoz csatlakoztak. Egy biztonsági folyosónak hitt területen áthaladva a konvojt az orosz katonaság részéről légitámadás érte: a bombázás következtében rengetegen megsérültek, illetve életüket veszítették. Meghalt a két Isayev testvér is. Édesanyjuk a bírósághoz fordult, annak megállapítását kérve, hogy Oroszország megsértette a Római Egyezmény 2. – az élethez való jogot elismerő – cikkelyét: egyrészt a légitámadással, másrészt azért, hogy nem tettek semmit a történetek hatékony kivizsgálása érdekében.

A Bíróság azt ugyan elismerte, hogy a Csecsniában abban az időben zajló eseménysorozat kivételes eszközök bevetését igényelte az orosz hatóságok részéről a terület feletti ellenőrzés visszaszerzése és az illegális fegyveres lázadás visszaszorítása érdekében. Mindazonáltal, még ha az oroszok részéről indított fegyveres támadás jogszerű lépés is volt a felkelők leverésének célja által vezérelve (erről kifejezetten nem nyilatkozott a Bíróság), megkülönböztetés nélkül bombázni egy olyan utat, ahol polgári lakosok, s közöttük gyerekek vonulnak át nagy számban, egyértelműen sérti a Bíróság megítélése szerint az Európai Emberi Jogi Egyezmény 2. paragrafusát. S mivel az orosz hatóságok nem indítottak eljárást annak érdekében,

⁶⁴ European Court of Human Rights (ECHR). Judgment. Case of Aydin v. Turkey. Strasbourg, 25 September 1997. Case No. 57/1996/676/866.

⁶⁵ Lásd a Római Egyezmény 30. cikkét.

⁶⁶ Hiszen nem indítottak nyomozást az ügyben a török hatóságok, az áldozat számára nem biztosítottak jogorvoslatot. A Bíróság pedig már 1998-ban az Assenov v. Bulgária ügyben rögzítette azt az alapelvet, miszerint ha elmarad a feltételezett kínzás vagy kegyetlen bánásmód elkövetőinek hatékony felelősségre vonása, ezzel nem csupán a 13. paragrafus sérül, de a kínzás tilalmát deklaráló 3. cikkely is, még ha nem is bizonyítható, hogy valóban történt-e kínzás, vagy kegyetlen bánásmód.

⁶⁷ Mole: i.m. 169-170. o.

⁶⁸ ECHR Judgment. Case of Isayeva v. Russia. Strasbourg, 24 February 2005. Application No. 57950/00.

hogy fény derüljön arra, ki a felelős a semmibe vett biztonsági zóna deklarálásáért, vagy a terület védelméért, a Strasbourgi Bíróság szerint egyértelműen megállapítható Oroszország mulasztásos jogsértése.⁶⁹

4.3. Behrami v. Franciaország.⁷⁰ Amíg az Aydin és az Isayeva ügyekben a részes államok negatív kötelezettségei (2. és 3. cikkek: „senkit sem lehet életétől szándékosan megfosztani...”, „senkit sem lehet kínzásnak alávetni...”), addig a Behrami v. Franciaország ügyben a tagállamok pozitív kötelezettségei megítélésének feladatával szembesült a Strasbourgi Bíróság.⁷¹

A Behrami ügy középpontjában a gyerekekre különös veszélyt jelentő taposóaknák illetve fel nem robbant egyéb lövedékek problémaköre állt.⁷² A konkrét eset áldozatai 10-15 év közötti koszovói gyerekek voltak. Mit sem sejtve a veszélyről, a gyerekek a NATO által 1999-ben tömegével ledobott fűrtös vagy másképpen kazettás bombák⁷³ fellelt darabjaival kezdtek játékba. Az egyik szerkezet detonációja következtében egy gyermek életét veszítette, a többiek súlyos sérüléseket szenvedtek.

A Strasbourgi Bírósághoz az elhunyt gyermek (és megsérült testvére) édesapja fordult. Panaszában Franciaországot jelölte meg mint a Római Egyezményt megsértő államot. Miért Franciaországot? A válasz egyszerű, a további felvetődő kérdések azonban korántsem azok. Az ENSZ Biztonsági Tanácsa⁷⁴ 1999-ben a NATO vezette nemzetközi koszovói haderőt, a KFOR-t⁷⁵ bízta meg a koszovói rend és béke helyreállításának feladatával. 2000-ben, amikor a baleset történt, a kérdéses terület francia parancsnokság irányítása és ellenőrzése alatt állt.

Az édesapa szerint Franciaországot súlyos mulasztás terheli, mivel nem tett meg mindent annak érdekében, hogy a „fennhatósága” alá került területeket mentesítse a testi épséget veszélyeztető, az élet kioltására alkalmas, különösen a gyerekeket fenyegető robbanó szerektől. Franciaország terhére tehát, a panaszos szerint, nem egy negatív, passzív, non facere kötelezettség megszegése, hanem épp ellenkezőleg, egy pozitív, aktív, cselekvésre szólító kötelezettség semmibe vétele írható.

A Bíróság engedélyével utóbb az Egyesült Királyság is perbe bocsátkozott. Mind a franciák, mind a britek hangsúlyozták: a koszovói események nem tartoznak Franciaország joghatósága alá. Azaz a konkrét esetben, a koszovói gyerekek balesete kapcsán, nem köti a franciákat az egyezmény 1. cikkelye, amely szerint a

⁶⁹ Mole: i.m. 170-171. o.

⁷⁰ ECHR. Application No. 71412/01.

⁷¹ Mole: i.m. 172-175. o.

⁷² Nuala Mole, aki a Behrami ügy panaszosainak jogi képviselőjét látta el Strasbourgban, a Landime Monitor adatait citálja tanulmányában: a taposóaknák ellen kampányoló nemzetközi NGO szerint 2004-ben több mint 6,5 ezren szenvedtek sérülést a megbúvó aknák pusztításának következtében. Az áldozatok közel 20%-a gyerek volt. Lásd: Mole: i.m. 172. o.

⁷³ Az ún. fűrtös vagy kötegelt bombák betiltásáról rendelkező nemzetközi szerződést 2008 decemberének első napjaiban nyitották meg aláírásra Oslóban. Az egyezmény hatályát 30 állam általi ratifikációt követően fogja elnyerni. <http://www.guardian.co.uk/world/2008/dec/03/cluster-bomb-treaty-oslo>

⁷⁴ 1244. számú határozatával: Security Council resolution 1244 (1999) on the situation relating Kosovo. <http://www.un.org/docs/scres/1999/sc99.htm>

⁷⁵ KFOR: Kosovo Force

szerződő felek biztosítani kötelesek „a joghatóságuk alatt álló minden személy számára az egyezményben meghatározott jogokat és szabadságokat”. A Római Egyezményben részes államok fegyveres erőinek extraterritoriális tevékenysége nem ítéhető meg ekképpen.

Mielőtt ismertetésre kerülne a Behrami ügy kimetele, érdemes közbevetőleg néhány más strasbourgi jogesetet is görcső alá venni.

4.3.1. Banković v. Belgium és mások (2001).⁷⁶ A részes államok extraterritoriális tevékenységének tekintetében a Bíróságnak egy 2001-ben született, szintén a délszláv eseményekkel összefüggő ítélete érdemel figyelmet. A Banković v. Belgium ügyben ugyanis kimondta a Nagykamara, hogy a Belgrádi TV NATO általi bombázásának civil áldozatai nem tartoztak az egyezmény 1. cikke szempontjából a szerződő felek joghatósága alá (ekkor Jugoszlávia nem volt részes állama az egyezménynek). A Bíróság tehát egyértelműen területi, territoriális alapon ítélte meg a joghatóság kérdését: a NATO csapatok nem gyakoroltak ellenőrzést vagy parancsnokságot Szerbia területén, tehát a kérdéses események sem vonhatók az Egyezmény hatálya alá.

4.3.2. Ilasçu és mások v. Moldova és Oroszország (2004).⁷⁷ A Behrami által előterjesztett panaszt képviselő jogászi csoport a Bíróság Nagykamerájának egy későbbi, az Ilasçu v. Moldova és Oroszország ügyben hozott ítéletére utalt vissza. A 2004-ben született döntés szerint az orosz hadsereg fellépése Moldova szakadár tartományában (Transznisztria) a Római Egyezmény szempontjából Oroszország joghatósága alá tartozónak számított.

4.3.3. Issa és mások v. Törökország (2004).⁷⁸ Egy szintén 2004-ben megfogalmazott, Törökországgal szembeni panasz tárgyában született ítélet pedig akként foglalt állást, hogy a török seregek Irak területére történő időleges benyomulásai során ejtett akciók szintén Törökország joghatósága alá esőnek értékelendők. (Hasonló kérdés merült fel a törökök iráni behatolásaival kapcsolatban is.)

4.3.4. Osman v. Egyesült Királyság (1998).⁷⁹ A Behrami ügy nem csupán a részes államok hadseregei extraterritoriális fellépéseinek megítélése szempontjából vet fel érdekes kérdéseket. Felmerül az is, miként értékelendő, ha egy állam nem tesz eleget valamely, a szerződésből reá háruló pozitív, tevőleges kötelezettségének.

Az Osman v. Egyesült Királyság ügyben az ezredfordulón hozott ítélet ezt a problémát segít megvilágítani. Az ügy háttéréül egy 13 éves fiú zaklatása szolgált. A fiú súlyos mentális problémákkal terhelt tanárának vált a rögeszméjévé. A gyermek és családja többször fordult a rendőrséghez, kérve őket, hogy nyújtsanak

⁷⁶ ECHR Grand Chamber Decision as to the admissibility of the Case of Banković and others v. Belgium and 16 other contracting states. Strasbourg, 19 December 2001. Application No. 52207/99.

⁷⁷ ECHR Judgment. Case of Ilasçu and others v. Moldova and Russia. Strasbourg, 8 July 2004. Application No. 48787/99.

⁷⁸ ECHR Judgment. Case of Issa and others v. Turkey. Strasbourg, 16 November 2004. Application No. 31821/96.

⁷⁹ ECHR Judgment. Case of Osman v. United Kingdom. Strasbourg, 28 October 1998. 87/1997/871/1083.

számukra kellő védelmet. A rendőrség az ismételt megkeresések ellenére sem tulajdonított különösebb jelentőséget a tanár által elkövetett atrocitásoknak. Mígnem a zaklató egy puskával rá nem támadt a családra: megölve az édesapát, és komoly sérüléseket okozva a gyermeknek.

A panaszos a rendőri szervek mulasztását róta fel az Egyesült Királyságnak. A Bíróság meg is állapította, hogy a Római Egyezménynek az élethez való jogot rögzítő 2. cikkelye bizonyos körülmények között pozitív kötelezettséget is keletkeztethet a nemzeti hatóságok oldalán: e szervek kötelesek megvédeni az állam joghatósága alatt álló személyeket az életüket veszélyeztető behatásoktól. (A Bíróság szükségesnek ítélte kiemelni, hogy ez a kötelezettség természetesen nem ró aránytalan terheket a hatóságokra: azok nem kötelesek valamennyi potenciális sérelem megelőzésére, elhárítására.)

A Bíróság szerint egy állam megsérti az élet védelmére vonatkozó pozitív kötelezettségét, ha hatóságai tudták, vagy tudniuk kellett volna, hogy egy egyénnek vagy egyének csoportjának életét valós és közvetlen veszély fenyegeti egy harmadik, bűncselekményt elkövetni szándékozó személy részéről, és nem tesznek hatáskörük keretében semmi ésszerűen elvárható lépést e fenyegetettség kivédése érdekében. A Strasbourgi Bíróság megítélése szerint különösen súlyos a nemzeti hatóságok mulasztása abban az esetben, ha a veszélyeztetett potenciális áldozat egy önmagát hatékonyan megvédeni képtelen gyermek.

A Behrami ügyben a panaszos képviselőjét ellátó jogász csoport a következő kérdések megítélésének feladatával szembesítette a Bíróságot:

- a francia katonai szervek tisztában voltak-e, vagy tisztában kellett volna-e lenniük a fűrtös bombák által jelentett veszéllyel,
- a fel nem robbant lövedékek valós és közvetlen fenyegetést jelentettek-e a gyerekek életére,
- adaptálhatók-e az Osman ügyben deklarált elvek abban az esetben, ha a fenyegetést nem egy harmadik személy bűncselekménye jelenti,
- végezetül a francia szervek hatáskörébe tartozott-e az elmulasztott lépések megtétele, illetve elvárható volt-e részükről a fellépés.

A panaszos oldalán eljáró ügyvédek a francia KFOR szemére vetették, hogy ugyan tudtak a fel nem robbant bombák jelenlétéről, mégsem tettek semmit ezek semlegesítése, de még kellő megjelölésük vagy elkerítésük érdekében sem.

4.3.5. Z és mások v. Egyesült Királyság (2001).⁸⁰ Maradva a pozitív kötelezettségek megítélésének problematikájánál, érdemes e szempontból megvizsgálni a Z és mások v. Egyesült Királyság ügyben hozott verdiktet is, (amely ugyan gyerekekre vonatkozott, de nem háborús szituáció közepette). Amíg az Osman ügyben a Római Egyezmény 2. cikke, utóbbi esetben a 3. cikk, a kínzás elleni passzus merült fel. A Bíróság úgy találta, hogy az államoknak pozitív kötelezettsége megvédeni a joghatóságuk alatt álló minden személyt, de különösen a sebezhető gyerekeket a kínzástól vagy az embertelen, megalázó bánásmód bármely formájától. A hatóságok kötelesek fellépni a magánszemélyek által elkövetett jogsértések ellen is: köte-

⁸⁰ ECHR Judgment. Case of Z and others v. United Kingdom. Strasbourg, 10 May 2001. Application No. 29392/95.

lesek megakadályozni, hogy a szülők passzív módon elhanyagolják vagy aktív módon bántalmazzák gyermekeiket. Megállapítható az államok felelőssége, ha a hatóságok tudtak, vagy tudniuk kellett volna a gyerekek ellen elkövetett atrocitásokról, mégsem tettek semmit a jogsértő helyzet felszámolása érdekében.

4.3.6. Oneryildiz v. Törökország (2002).⁸¹ Fadeyeva v. Oroszország (2005).⁸² Nuala Mole véleménye szerint kiolvasható a Bíróság esetjogából az a vélelem, miszerint konfliktusok idején, de különösen a konfliktusokat követően, az államok kötelesek megvédeni a gyermekeket nem csupán az Egyezmény által tiltott magatartásoktól (például adott esetben kínzástól, kegyetlen bánásmódtól), de kötelesek minden, a gyerekek életére vagy testi épségére folyamatos veszélyt jelentő behatások elhárítására is (így adott esetben gondoskodni az aknák, robbanószerek semlegesítéséről is).

Az államok kötelezettségét arra nézve, hogy megvédjék a magánszemélyeket az életükre vagy biztonságukra folyamatos veszélyt jelentő helyzetektől, a Bíróság az Oneryildiz v. Törökország és a Fadeyeva v. Oroszország ügyekben rögzítette. Mindkét eset olyan kisgyermekes családokat érintett, akik kifejezetten veszélyes körülmények között voltak kénytelenek élni, és a hatóságok egyik esetben sem tettek semmit annak érdekében, hogy körülményeiket biztonságosabbá tegyék. A Behrami ügy panaszosának jogi képviselőjét ellátó csoport ezen ügyeket is felhozta, mint amelyek bizonyítják Franciaország egyezményesértő magatartását, pontosabban jogsértő nem-cselekvését, mulasztását.⁸³

A Strasbourgi Bíróság végül nem találta elfogadhatónak a Behrami ügyben beérkezett kérelmet. Figyelmét azonban nem a részes államok Koszovóban gyakorolt extraterritoriális joghatóságára irányította: központi kérdésnek sokkal inkább azt tartotta, vajon megítélheti-e a Bíróság a Római Egyezmény alapján az államoknak a koszovói biztonság megteremtése, fenntartása érdekében kifejtett tevékenységét.

A Bíróság abból indult ki, hogy az aknamentesítés feladatának felügyelete az UNMIK⁸⁴, azaz az ENSZ koszovói ideiglenes igazgatási missziója mandátumának részét képezte. A következő lépésben tisztázni kellett azt, vajon az UNMIK mulasztása (azaz az aknák által jelentett veszély el nem hárítása) az ENSZ-nek tudható-e be. A Bíróság megállapította, hogy az UNMIK az ENSZ alárendelt szerveként jött létre az Alapokmány VII. fejezetének fényében (mint a BT delegált közigazgatási feladatait ellátó szerv). A kérdéses mulasztás tehát magának az ENSZ-nek számítható be, mint önálló, a tagállamoktól független jogi személyiséggel rendelkező szervezetnek. Tudvalevő pedig, hogy az ENSZ nem részese a Római Egyezménynek.

A Bíróság tehát szembesült azzal a kérdéssel, vajon kompetens-e megítélni adott államnak, jelen esetben Franciaországnak az ENSZ érdekében kifejtett tevé-

⁸¹ ECHR Judgment. Case of Oneryildiz v. Turkey. Strasbourg, 18 June 2002. Application No. 48939/99.

⁸² ECHR Judgment. Case of Fadeyeva v. Russia. Strasbourg, 9 June 2005. Application No. 55723/00.

⁸³ Mole: i.m. 175. o.

⁸⁴ UNMIK: UN Interim Administration for Kosovo

kenységét, illetve általánosabban: megítélheti-e a Római Egyezmény és az ENSZ Alapokmány VII. fejezete alapján kifejtett ENSZ-akciók összeegyeztethetőségét.

A Bíróság elsőként rögzítette: a Római Egyezmény eredeti 12 aláíró állama közül kilencen 1950-ben tagjai voltak '45 óta az Egyesült Nemzeteknek, ráadásul a részes államok nagy többsége korábban csatlakozott az ENSZ-hez, mielőtt ratifikálták volna az Európai Egyezményt, illetve ma már minden szerződéses fél tagja egyúttal az ENSZ-nek is. Mi több, a Római Egyezmény egyik célja épp az ENSZ Közgyűlése által 1948-ban elfogadott Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában deklarált jogok érvényesítésének biztosítása. Tovább folytatva az okfejtést: az ENSZ elsődleges célja a nemzetközi béke és biztonság fenntartása. Az pedig ugyancsak vitán felül álló, hogy az emberi jogok biztosítása fontos szegmensét képezi a nemzetközi béke és biztonság megteremtésének, megőrzésének: amiért viszont épp az ENSZ BT viseli az elsődleges felelősséget. Akár kényszerítő eszközök alkalmazásával is. Épp így, a békét fenyegető konfliktusra reagálva hozta létre a Biztonsági Tanács mind a KFOR-t, mind az UNMIK-et.

A Strasbourgi Bíróság végül arra a következtetésre jutott, nincs joghatósága arra, hogy megítélje a Római Egyezmény alapján a szerződés részes államainak a BT felhívására – a nemzetközi béke és biztonság fenntartása érdekében elrendelt missziók keretében – kifejtett tevékenységét (vagy épp mulasztását). Ha ezt tenné, azzal beavatkozna az ENSZ feladatainak végrehajtásába.

Összefoglalva: mind az ENSZ Alapokmányának VII. fejezete alapján életre hívott UNMIK (mint az ENSZ egy alárendelt szerve), illetve mind a szintén a VII. fejezet alapján a BT által delegált hatásköröket kapó KFOR tevékenysége, így mulasztása is közvetlenül az Egyesült Nemzetek Szervezetének tudható be. Ezeket a fellépéseket pedig nem ítélné meg a Strasbourgi Bíróság a Nagykamara álláspontja szerint. A bírák ezért a kérelmező által felvetett egyéb kérdések megítélését már nem tartották szükségesnek. A kérelem elfogadhatatlannak bizonyult.⁸⁵ A gyereket háború idején, vagy a konfliktusokat követően megillető jogok érvényesülése szempontjából azonban mindenképp előremutatónak ítélné a BEHRAMI ügyben a panaszos által felvetett kérdések, az általa illetve jogi képviselői által tett megállapítások.

5. A Nemzetközi Büntetőbíróság (ICC) és a Sierra Leone-i Speciális Bíróság (SCSL)

Végezetül fontos kiemelni, hogy a hágai Nemzetközi Büntetőbíróság és a Sierra Leone-i polgárháború eseményeit feltáró, a háborús bűnösöket felelősségre vonó Speciális Bíróság előtt folyó ügyekben is szerepeltek már a vádak között kifejezetten a gyerekek – mint a fegyveres konfliktusok áldozatainak – sérelmére elkövetett bűncselekmények. A Sierra Leone-i „hibrid” bíróság esetében valamennyi vádlott,

---

⁸⁵ ECHR Grand Chamber Decision as to the admissibility of the case of Behrami and Behrami v. France (Application No. 71412/01) and Saramati v. France, Germany and Norway (Application No. 78166/01) 2 May 2007.

az ICC⁸⁶ esetében az ugandai hadurak kénytelenek szembesülni ezzel a vádponttal is.

E két fórum fellépése mégis inkább a gyermekkatonák vonatkozásában érdemel figyelmet. Jelen tanulmány azonban csak az ún. passzív oldal, azaz a háborúk áldozataivá⁸⁷ váló gyerekek oltalmát célzó nemzetközi normák megsértését megítélő nemzetközi bírói döntések ismertetésére, kimerítő elemzésére kívánt szorítkozni.⁸⁸

Záró gondolatok

A fent tárgyalt jogesetek ismertetését követően, konklúziót vonva megállapítható: nagy utat járt be a nemzetközi jog napjainkig, amikor is féltucatnyi nemzetközi bírói fórum (összefoglalva: a Nemzetközi Bíróság, a hágai és az arushai ad hoc nemzetközi büntetőtörvényszékek, az Emberi Jogok Európai Bírósága, a Nemzetközi Büntetőbíróság és a Sierra Leone-i Speciális Bíróság) bíráinak immár feladatkörük részévé vált a gyermekjogok fegyveres konfliktusok idején történő megsértésének megítélése.

Korábban kevés figyelmet szenteltek a nemzetközi jogszabályok a fegyveres konfliktusok egyik legkiszolgáltatottabb elszenvedőinek, a gyermekeknek. Sőt, maga a nemzetközi jog egésze sem mutatott kiemelkedő érdeklődést e személyi kör iránt.⁸⁹ A XX. század második felében azonban (értelemszerűen párhuzamosan az általános emberi jogok térnyerésével), egyre több és több jogosultsággal ruházták fel a gyerekeket nemzetközi források. Megjelentek és fokozatos kibontakozásnak indultak – Bokorné Szegő Hanna szóhasználatával élve – a „gyermeki emberi jogok”.⁹⁰ A gyermekek „jogképtelen” személyekből nemzetközi jogok hordozóivá váltak.⁹¹

A legtöbb nemzetközi norma persze nem csak és kizárólag a gyermekekre koncentrálva ruházta fel jogosítványokkal a kiskorúakat, hanem pusztán az általános, minden emberre kiterjedő generális szabályok váltak rájuk nézve is alkalmazandó-

⁸⁶ ICC: International Criminal Court

⁸⁷ Hangsúlyozandó, hogy a katonának állt, fegyverbe kényszerített fiatalok, tinédzserek, kisgyerekek is egyben áldozatai a fegyveres konfliktusoknak. Gyerekek, akik a felnőttek csatáit vívják. Így a háborúk által sújtott kiskorúak összetett problémakörének „aktív” és „passzív” oldalakra való felosztása pusztán első megközelítésben állhatja meg a helyét.

⁸⁸ Lásd a 10. lábjegyzetet.

⁸⁹ Az első, „gyerekreleváns” nemzetközi egyezmények a gyermekkereskedelem és a gyermekmunka tárgyköreiben jelentek meg, még a XX. század első évtizedeiben.

Lásd: 1904. évi (majd 1910. évi) párizsi egyezmény: a leánykereskedelem elnyomásáról

Lásd: 1921. évi genfi megállapodás: a mezőgazdasági munkában alkalmazható gyermekek legalacsonyabb életkorának megállapításáról illetve az ugyanebben a tárgykörben született 1921. évi 10-es számú ILO-egyezmény

Lásd: 1919. évi 5-ös számú ILO-egyezmény: az iparban irányadó minimális korhatárról

Lásd: 1919. évi 6-os számú ILO-egyezmény: a fiatal munkavállalók éjszakai (ipari) munkájáról

Lásd: 1920. évi 7-es számú illetve 1921. évi 15-ös számú ILO-egyezmények: a tengeren irányadó minimális korhatárról

In: Bokorné Szegő Hanna: A gyermek védelme a nemzetközi jogban, *Acta Humana*, 1992. No. 9. 5-6. Uo. 4. o.

⁹¹ Joseph S. – Schultz J. – Castan M.: *The International Covenant on Civil and Political Rights. Cases, Materials and Commentary*. Oxford University Press, 2000. 467. o.

vá. Idővel megjelentek azonban a kifejezetten csupán a gyermekekre, egyedül csak rájuk fókuszáló nemzetközi rendelkezések is. Így történt ez a fegyveres konfliktusok idején irányadó nemzetközi normaanyag fejlődésekor is: számos előírás pusztán úgy védi a gyerekeket háború idején, mint minden más, nem kombattáns személyt, nagyszámú, és egyre több norma esetében azonban már kifejezetten a gyermekek tekinthetők a speciálisan megcélzott személyi körnek.

Hugo Grotius még akként vélekedett a harmincéves háború idején megjelent, a *Háború és béke jogáról* írt korszakalkotó könyvében: hogy „még a nők és a gyermekek megölése is büntetlen cselekménynek tekintendő, mivel benne foglaltatik a háború jogában”.⁹² (Fontos azonban mindehhez hozzátenni Herczegh Géza megállapításait is, aki szerint: „Grotius kifejtette azt is, hogy csak látszólag ismeri el e cselekmények jogszerűségét, mert büntetlenül valósulhatnak meg »bár az igazság szabályaival ellentétben állnak ... mellőzésük viszont emelkedett lelkiületre vall és a jószándékú emberek szemében nagyobb dicséretre méltó«.”⁹³)

Az államközi jog atyjának tekintett Grotius korában irányadó nemzetközi normákkal szemben mára már kiterjedtnek mondható nemzetközi normaanyag kristályosodott ki a konfliktusok által sújtott gyermekek védelmében. Sőt, hangsúlyozandó, hogy a „gyermeki emberi jogok” a kezdetekkor épp e speciális területen fejlődtek a legintenzívebben.⁹⁴ (Tíz évvel az 1959. évi gyermekjogi deklarációt, s négy évtizeddel az 1989. évi Gyermekjogi chartát megelőzve, már 1949-ben szóltak ugyanis a genfi egyezmények a gyerekek különleges igényeiről.)

A nemzetközi jog e speciális szegmensének fejlődése azonban nem csupán a konfliktusok idején a gyermekek számára védelmet nyújtani igyekvő nemzetközi normák számának növekedésében és szabályozásuk mélyülésében érhető tetten. Az egyre több és egyre részletesebb szabályok megjelenésében megnyilvánuló fejlődés következő állomása a nemzetközi bírói fórumok normasértésekre történő reagálása volt.

Mára már mind az államok, mind a magánszemélyek felelőssége háború idején történő gyermekjog-sértésekért elbírálandó kérdésként merült fel számos állandó bíróság előtt:

- hol súlyosító körülményként értékelik a „nemzetközi bírák” a gyerekek sérelmére háború idején elkövetett atrocitásokat (ICTY, ICTR),
- hol a gyerekek oktatáshoz való jogának konfliktusok idején történő biztosításának problémája merül fel (Nemzetközi Bíróság),
- hol a civilek, s köztük a gyerekek ellen indított megkülönböztetés nélküli támadások egyezményesértő voltának deklarálására kerül sor (EJEB),
- hol a konfliktuszónában élő gyerekek védelme érdekében teendő pozitív, tevételes állami intézkedések szükségességének kérdése vetődik fel (EJEB),
- hol a népirtás megtörténtének bizonyítása történik a gyerekek sérelmére elkövetett kegyetlenségekre való utalással (Nemzetközi Bíróság, ICTR),

⁹² Hugo Grotius: *A háború és a béke jogáról*. III. könyv. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1960. 65-66. o.

⁹³ Herczegh Géza: *A humanitárius jog fejlődése és mai problémái*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1981. 20-21. o.

⁹⁴ Ahogy Bokorné Szegő Hanna fogalmazott: paradox módon; hiszen „a gyerekek lételeme a béke”. In: Bokorné: *A gyermek védelme a nemzetközi jogban*. 8. o.

- hol a genocid egyezmény által meghatározott népirtás büntette „gyerekreleváns” tényállási elemének – a csoport gyermekeinek más csoporthoz való erőszakos átvitele – megvalósulása kerül megítélésre (Nemzetközi Bíróság).

Ne feledjük, 1945-ben – ahogy arról az Alapokmány (nem véletlenül a legelső mondata) is tanúskodik – az Egyesült Nemzeteket azért hívták életre, hogy megmentse „a jövő nemzedékét a háború borzalmaitól”. Naivitás persze – ma – e célkitűzést elérhetőnek tekinteni. Mindenesetre annyi elvárható és meg is követelhető a 21. század kezdetén, hogy a „jövő nemzedékeit” képviselő gyerekek számára minden lehető eszközzel és minden lehetséges fórumon oltalmat biztosítsanak a „háború borzalmaival” szemben. A legkevesebb, hogy a gyermekeket konfliktusok idején védő nemzetközi normákat semmibe vevők felelősségre vonása megtörténjék. Ha nemzeti fórumok erre nem képesek vagy nem hajlandóak: nemzetközi bíróságok által. A példa immár adott.
